

Формування основ християнської моралі в процесі духовного відродження нації. IV Всеукраїнська міжконфесійна науково-практична конференція. – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д.Г. 2011. – 244с. (С. 157-161)

УДК 17.02

Джерела походження та сутність моралі.

У статті за допомогою теорій М.А. Олесницького та Н.А. Фаворова досліджується походження моралі. Аналізується творчий доробок і філософів і богословів у розв'язанні проблеми призначення моралі.

Ключові слова: мораль, моральний закон, суспільство, Добро, Зло, духовність.

Визначення джерела моралі постає центральною проблемою для будь-яких філософсько-етичних конструкцій, оскільки це той наріжний камінь, що власне й виявляє їхню специфіку та відмінності між ними. Саме на розумінні джерела моралі ґрунтується типологізація етичних концепцій: натуралістичні – вбачають у природі джерело моралі, а мораль, власне, трактують як момент розвитку природних, тобто біологічних, закономірностей; соціологічні – вважають джерелом моралі суспільство, мораль у даному випадку виступає елементом суспільної організації, різновидом соціального порядку (Т.Гобс, Дж. Міль, М.Вебер); антропологічні – виводять мораль із природи людини, вважаючи її невід'ємною якістю людини (Аристотель, Ж.П. Сартр, Е.Фромм); супрнатуралістичні – виводять мораль із трансцендентного джерела (Платон, Августин, представники релігійно-філософської традиції).

До питання походження моралі вчені XIX століття підходили по-різному: 1) моральні приписи втілені в людину Богом; 2) мораль є витвором людського суспільства і ґрунтується на взаємній домовленості; 3) мораль є біологічним інстинктом.

На думку світських філософів перша теорія, нехтувала відносною самостійністю духу людини, творче начало особи, налаштовувала на механічне сприйняття моральних норм і позбавляла самостійності у процесі вироблення

моральних засад із власного єства. Перевагу вбачали в тому, що людина тут – виступає активним началом, яка усвідомлює, що суб'єктивного, внутрішнього потягу як мотиву до моральної діяльності буває замало і необхідно її гарантувати приписами зовнішнього закону, тобто вимогами суспільства. Однак, як вважали моралісти-богослови головним недоліком даної теорії є те, що замість того щоб виводити динаміку моральних норм із глибини людської природи, її походження приписувалось випадковим і довільним намірам людини. Третя теорія наполягала на субстанціональному зв'язку походження моралі безпосередньо з людською природою.

М.О. Олесницький проблему походження моралі розв'язував дуалістично. Він вважав, що "необхідно виходити з подвійного начала – апріорного і апостеріорного" [1, с. 366]. На його погляд, моральне начало має задаватися зовнішньою силою і разом з тим породжуватись самою ж людиною, "звичаї повинні мати основу в психічній природі самого єства людини" [2, с. 354]. Зробивши ґрунтовне дослідження з історії моралі різних народів світу, Олесницький робить наголос на тому, що жодне суспільство не може існувати без моральних норм. "Існування звичаїв усуспільстві, - стверджує філософ, - настільки неподільно пов'язане з ідеєю суспільства, що існування останнього немислиме без першого" [3, с. 364].

Історико-філософське дослідження моралі підвело вченого до висновків про суспільні причини походження моралі, однак, так як Олесницький, обізнаний з досягненнями сучасної гуманітарної науки, і будучи все ж богословським мислителем, сформував свої висновки в традиційному релігійному дусі. За його словами, божественне походження моралі, свідчить насамперед наявність совісті у людини. Совість, на його думку, є носієм морального закону в людині і має, відповідно, божественне походження і, спонукаючи людину до певних дій, демонструє наявність у ній сили, що протистоїть її свободі і виступає панівною. Отже, Олесницький визнає можливість самостійного походження морального закону в окремому індивіді, а на цій підставі і в сукупності індивідів. Тобто мораль за своїм походженням

випає для нього поза особистісним і поза суспільним явищем.

Притримується схожій думки щодо походження моралі Н.А. Фаворов, який стверджує, що "початки моральності природжені людині" [4, с. 5]. Власні міркування він формує на здатності кожної людини за природою своєю оцінювати якість своїх дій та відчувати задоволення чи невдоволення від своїх вчинків. "У цьому й полягає природний моральний закон наш, котрий.....називається совістю" [5, с. 5]. Н.А. Фаворов, як широкий богословський мораліст, у своїх твердженнях про природність початків моральності в людині, безумовно викладає релігійний зміст. Походження моральних властивостей субстанційно належить не людському єству, а божественно започатковане в ньому. Моральне вчення за природою своєю є для Н.А. Фаворова вченням релігійним. І якщо в М.О. Олесницького воно не ототожнене з релігією, а наділене автономією і підпорядковане філософії, а не догматиці, то в розумінні Н.А. Фаворова – "без релігії моральність має втратити найсуттєвіші властивості свої" [6, с. 7].

За найпоширенішим сучасним твердженням, мораль – це один із способів нормативної регуляції людської поведінки в суспільстві. Такої ж думки про сутність моралі дотримувались і мислителі в Україні вказаного періоду, розглядаючи її переважно як сферу людської дії, спрямованої на визначення до добра чи зла. Доречно буде в даному контексті знову пригадати мислителя Олесницького, який особливу увагу приділяв цій проблемі. Сутність моралі "є не що інакше, як внутрішнє самовизначення до добра" [7, с. 18].

В основі моральної діяльності, за Фаворовим, лежать: усвідомлення того, що має бути і чого не можна робити, або внутрішній моральний закон (який полягає в розумі й совісті); здатність визначати себе до діяльності або свободи волі.

Аналізуючи творчий доробок філософів та богословів, ми бачимо, що вони чудово усвідомлювали головну особливість моралі. М.О. Олесницький підкреслював: моральна ідея має пронизувати геть усі сфери людського життя, жодна дія людини не може стояти поза моральними оцінками [8, с. 121].

Вчений-богослов підкреслює ще одну особливість: "... моральність не може бути передана так, як можуть передатися знання" [9, с. 199]. Саме в цьому, на думку вченого і закладене основне призначення моралі, воно передбачає активну діяльність людської особистості, зумовлену свободою волі.

Панування моральних якостей та їхній всеосяжний характер відзначав Н.А.Фаворов: "Гідність людини як людини, як громадянина, як члена суспільства, як сім'янина визнається передовсім і над усе його моральними якостями" [10]. На його думку, ніщо не може компенсувати моральних вад у людині. Ні "... фізична краса або сила, знатність походження, багатство, високе становище в суспільстві... – все це без доброї моральності здатне тільки розбещувати людину" [11]. Добра моральність, безперечно, не звільняє людину від потреб розумового і фізичного розвитку, але вона зумовлює «благо плідність будь-якої діяльності нашої». Релігійні філософи в Україні вбачали в моралі феномен, що за своїм походженням був поза межами людського єства, а сутність його зводилась ними до людської дії, самостійної і творчої за своїм характером та вільної у своєму визначення до Добра.

Sulyatyzka T.W.

Source of Origin and Essence of Morals

The article investigates the origin of morals with the help of M.A. Olesnitskiy and N.A. Favorovs theories. It analyzes the creative contribution made by both Philosophers and theologians towards the solution of problem of moral purpose.

Keywords: morals, moral law, society, good, evil, spirituality.

Список використаних джерел

1. Олесницький М.А. Нравственный прогресс. Актовая речь. К., 1884.
2. Там само. С. 354.
3. Там само. С. 364.
4. Фаворов Н.А. Очерки нравственного православно-христианского учения. К., 1894.
5. Там само. С. 5.
6. Там само. С. 7.

7. Олесницкий М.А. Нравственный прогресс. Актовая речь. К., 1884.
8. Там само. С. 121.
9. Там само. С. 199.
10. Фаворов Н.А. Основные понятия о нравственности // IP НБУ ім. В.І. Вернадського, Лебедєв 705, № 41, арк. 1
11. Там само.